

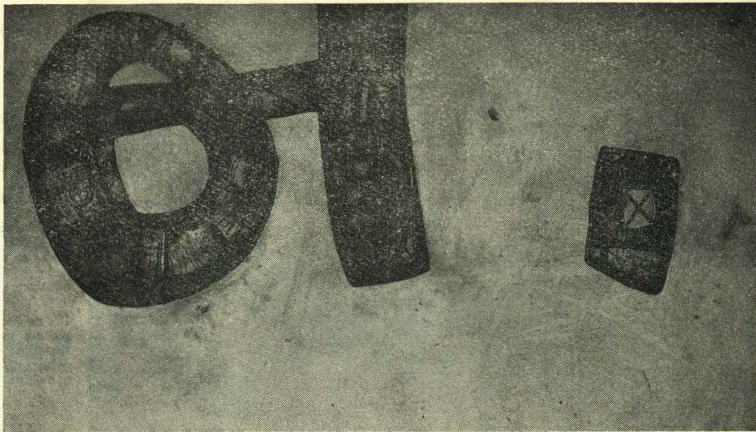
SLOBODAN M A Š I Ć

uspravljajanje u svet

arhitektonsko delo je
kritički sud čoveka o
njegovom položaju u
svetu

10-74733319

up

ZIVOJIN TURINSKI

simbol

svet. Ako bi se želelo uspostaviti dodir sa onim jezgrovitim arhitektonskog dela prvo se mora odrediti zabluda da se to može postići traženjem opštih zakonitosti njegovog oblikovanja. Argumenti koje je o tome izneo Venturi dovoljni su da pokolebaju i zadnje pristalice „večnih zakona“ estetike. Bitno i jezgrovitost se mora tražiti u samom arhitektonskom delu, razotkrivanjem od efemernog i slučajno zalutalog, kada ogolimo pojedinačno postojeće od onog čime to pojedinačno nije opšte: kada sa stambenog arhitektonskog skine stambeno, kada sa industrijskog arhitektonskog skine industrijsko, kada sa javnog arhitektonskog skine javno, sve ono preostalo, oslobođeno u svojoj ogođenosti, može se smatrati da spada u jezgrovito večno napora čoveka da se useli u božanska staništa. To što slobodno postoji u svojoj ogođenosti, samo-po-sebi-postojeće i sobom-samo-dovoljno, jeste nešto prostorno i nešto vremensko, nešto što se u prostoru raspršava i proteže vremenom, doista promenljivo i tečno kroz pojedinačno pojavno, ali jedino oblikom pojedinačno pojavno, pa samom svojom pojavnošću predodređeno da bude heterogeno. Arhitektonikom prostornog i vremenskog — sačinjeno u arhitektonski oblik. Ali, šta je to u arhitektonskom obliku što ga uvodi intervjus? Da li je on prostornošću i vremenošću svoga oblika postao stambeno, industrijsko ili javno, jer je nedvojeno da je kao oblik oživeo tek onim što je u njemu stambeno, industrijsko ili javno, dakle — pojedinačno i samosvojstveno. Arhitektonski oblik kao pojedinačno stambeno — tek je oblik pojedinačno ako je industrijsko; arhitektonski oblik kao pojedinačno javno — tek je oblik pojedinačno ako je javno. Da li je to što se označava prostorno-vremenskim arhitektonskog dela, određeno je oblikom odredbeno jezgrovitom arhitektonskog dela, ili van predela prostornog i vremenskog postoji još nešto čijim bi raslinjem to odredbeno bilo rasvetljeno? Za ne-dijalektičke predstave ove obale i ovi nepromenljivi predeli sasvim su dovoljni, za pojedine arhitekte, akademske preciznosti ili „praktične orijentacije“ — dalja razmatranja su čista jalovost. Ali, ostavimo akademizam, on će se tek javiti u svetu savremene arhitekture; ostavimo i praktičare, oni ionako neprikladno vladaju, kao i uvek ustalom.

Ono što je označeno kao odredbeno jezgrovitom arhitektonskog dela, određeno je oblikom svega pojavnog, svega predmetnog, pa i arhitektonskog oblika; ono je sve-važneće, ne-pojedinačno doista, ali i ne-posebno. Pa gde se onda krije to jezgrovito arhitektonskog dela, ako nije dovoljno određeno prostorno-vremenskim arhitektonikom, gde se nalazi to drugo dovoljno da bude jezgro pojavnosti arhitektonskog dela?

Uspravljajući sebe u svet pojedinačno, u kome pojedinačnošću postoji kao dejstvujuće, arhitektonsko delo želi da oslonjeno prebiva u svetu, da dejstvuje preko oslonaca, jer uspravljajanje samo dejstvom. Ono se kao delo svojim dejstvom oslanja na razvoj čovekovog trajanja i na uspravljajanje celokupnog pojedinačnog u jednom svetu. To uspravljajanje i oslanjanje odvija se u predelima gde se dodiruju ogođeno i rasvetljeno jezgrovito čoveka i ogođeno i rasvetljeno spoznatog i mislenog sveta. U predelima gde se taj odnos i uslanjanje uspostavlja dolazi do medudejstvanja tih ogođenosti i spoznavanja i mišljenja tih medudejstvanja. Arhitektonsko delo je, dakle, sud kritičke svesti o odnosu koji postoji između jezgrovitog života i jezgrovitog sveta u čijem dejstvanju postoji arhitektonskog dela spoznat i mislen. Tim sudom kritičke svesti određuje se arhitektonsko delo, a prema tom određeno uspravljajanje se stvaralac arhitektonskog dela kao spoznatost i mislenost jezgrovitog čovekovog trajanja i jezgrovitog sveta u čijem dejstvanju postoji. Može se reći istovremeno: arhitektonsko delo je sud o spoznavanju i mišljenju sveta kojim se stvaralac uspravljajanje u svetu i kojim uspravljajanje svet.

Zašto arhitektonsko delo sudi? i čime ono sudi?

Uspravljajući arhitektonsko delo u svet stvaralac se i sam uspravljajanje u svet. Ali to ne znači da on iz nekog ne-sveta stupa u svet uspravljajući svoje arhitektonsko delo, niti to znači da on delo „ništa“ uspostavlja u „nešto“. To samo znači da on svet dovodi da postane spoznati i mislen svet, ako to već ranije nije bilo ili je bio zaboravljen kao spoznati i mislen svet. Ako bi arhitektonsko delo bilo rasvetljavanje i davanje kritičkog suda u rasvetljenom medudejstvanju jezgrovitog trajanja čoveka i jezgrovitog spoznatog i mislenog sveta — onda je stvaralac osuđen da donese kritički sud o tom uspravljajaju, jer prepušten sam sebi mora odbaciti sve ono što nije ušlo u njegovo kreativno opredeljenje. Ova usamljenost je uvek prisutna; i u Hegelovoj interpretaciji pojedinačne arhitektonike kao simbolične predstave radanja i tečenja kao simbolične interpretacije kulta radanja i u Heideggerovoj konstataciji da arhitektonsko delo ne liči ni na šta drugo sem na samo sebe, odnosno da je samosvojstveno. Znači bez obzira na sve relacije koje mogu postojati između oblikovanja arhitektonskog dela i sveta koji ga okružuje; prema ekstremnim tumačenjima Hegela i Heideggera, da bismo spoznali čime arhitektonsko delo i kako korespondira sa svetom koji uspravljajanje, njihov kausalni odnos, moramo se upustiti u spoznavanje spoznatog i mislenog sveta njegovog stvaralca. Ako smo puštili da delo samo govori o sebi i da se smesti u rasvetljeno kako bismo sagledali ono jezgrovito u njemu, postimo onda i ono čime je stupilo u vezu sa spoznatim i mislenim — govori o sebi.

Kako to kreativno unutrašnje stupa u kontakt sa mislenim i spoznatim svetom, kako to ono sebe uspostavlja u sebe unutrašnje, jer je ono unutrašnje kreativno tek kada se vidi na delu, kada uspravljajanje svet?

Savremeno arhitektonsko stvaralaštvo po onome što mu kao spoznatom i mislenom pripada nosi u sebi saznanje o morfološkoj heterogenosti sveta kome pripada. Ta svest o morfološkoj heterogenosti pojavnosti sveta podrazumeva sebi svojstven na-gon ka konstruktivnom oblikovanju prostorno-vremenske arhitektonike na predelima između dostojanstva indiferentne konstruktivno-destruktivne prirodne dijalektike i spoznaje te dijalektike. Tu se nalaze temelji pojavnosti svesne arhitektonike. Svesna arhitektonika je određena samosvešću o svojoj prostorno ograničenosti i samosvešću o svojoj istoričnosti. Samosvest o ograničenosti je u stvari spoznatost kojoj se kreativno arhitektonskog stvaralaštva bezuslovno pokorava. Ona je van spoznatosti naučnih istina i van spoznatosti večne mitologije. Nepodređiva njima, ona ima sopstveno obeležje u vidu spoznaje beskonačnog u konačnim oblicima. Kao takva ona je ljudskost u indiferentnoj logici prirodne dijalektike. Iz te svesti o ograničenosti, i iz te moći da se beskonačno oblikuje u konačnom — nužno proističe opredeljenje. Opredeljenje je predodređeno svakog uspravljajanja iznad horizonta. Arhitektonsko delo moglo je nastati samo onako kako se uspravilo u svet. Da bi bilo svome dejstvom svojstveno.

Danas se čovek nalazi u situaciji da spoznavanja postaju sve kompleksnija, čovek spoznajući sebe traži sve dublje razloge da ne podigne ruku na sopstvenu egzistenciju. Bespomocnosti postaju dovoljni razlozi da se čovek inati sa indiferentnim odnosom svoje sopstvene egzistencije prema svome sopstvenom spoznajnom i mislenom biću. Po nekima konsekvencijama i sebi dosledna filozofija života zahteva da i zadnja životna manifestacija bude konsekvencijama besmislenosti prirodne indiferentne dijalektike. Po drugima ta indiferentnost zahteva opstanak sa razlogom. Sva ova pitanja savremena arhitekture, ako želi da dela u skladu sa silama koje teže da odbrane čovekov opstanak, ne može da izbegne.

U prirodi je odnos konstruktivnog i destruktivnog izravnisan, bez superiornosti, ali čovekov razlog egzistencije nalazi se u konstruktivnom delu dijalektičkog fenomena. Čovek učestvuje u toku sveta kome pripada. Svet je medudejstvanje svega pojavnog na jednom prostorno-vremenskom poprištu tečenja. Čovek sebe uspravljajanje čovekom na tom poprištu mogućnošću da se preko spoznatog i mislenog sveta postavi na tom poprištu. Ono što mu omogućuje da se uspravi je njegovo jezgrovito egzistencijalno, a to je uspravljajanje sebe u svet. Gde je tu mesto arhitektonskom delu?

Arhitektonsko delo je sud kritičke svesti o odnosu koji postoji između jezgrovitog života i jezgrovitog uspravljajanja sveta koji je u momentu njegove kreacije spoznat i mislen. Kako to unutrašnje kreativno arhitektonskog dela stupa u kontakt sa mislenim i spoznatim svetom?

Medudejstvanje jezgrovitog čovekovog života i uspostavljanje svetog postoji van spoznatog i mislenog sveta. Spoznati i mi-

sleni svet je antropološka projekcija osvetljenog, iz tamnog zemlje izluzenog, to je svet koji na poprištu dejstvuje svojim uspravljajanjem u svetlo; a ostali deo sveta je u tamnom zemlje i neslobodnom. To tamno i neslobodno je za čoveka zloslutno, i on mu je neotporan; čovek se svojim uspravljajanjem u svet brani od te zloslutnosti i neslobodnosti. Medudejstvanje u svetu je posledično-uzročno, ali pošto je van-čovečiji svet manje osetljiv i indiferentan prema konstruktivno-destruktivnoj dijalektici tečenja on joj se fatalistički prepusta, a u sukobu sa senzibilnim čovekovim trpi manje deformacije. Ono pak senzibilnije u tom medudejstvanju trpi veće deformacije kao nepretnije u pokoravanju nužnostima proizvoljnih hirova prirodnih tokova, jer ih nikada ne može spoznati i misliti u totalitetu. Bog je jedno vreme čovekove istorije bio uspravljajući surogat kako bi se čovek odbranio od hirovitosti. Ali ovo prošlo je skoro dvesta godina otkako je bog počeo da napušta čoveka. Spoznato i misleno koje ga je zametalo, odnosno ono poetsko kao spoznato i misleno umetničko, pa samim tim kao spoznato i misleno svesne arhitektonike, pokazuje napore da na sebe preuzme ulogu toga branitelja. Budućnost će pokazati uspeh te zamene, danas ostaje samo da se veruje u njenu efikasnost. Kada je čovek bio u zabludi imao je konačno spoznati i misleni svet, danas, oslobođen zabluda, živi prisiljen zloslutnošću i neslobodom zbog straha od nepoznatog. Arhitektonsko delo je uspravljajanje spoznatog i mislenog, projekcija beskonačnog u konačnom, uspravljajanje čoveka u ljudski svet konačnog. Ali sve što se uspravljajanje kao arhitektonsko delo mora biti uspostavljen na poprištu tečenja jezgrovitog čovekovog trajanja i jezgrovitog spoznatog i mislenog sveta, ako nije izniklo na tom poprištu ono sobom ne može da uspravljajanje u svet beskonačno i opštevažne u konačnom, ono ne može pak bez ovog biti rasvetljavajuće i svet uspravljajajuće.

Ono pak ne može biti oslobođeno od tamne zemlje i njene zloslutnosti i neslobodnosti. Ono ostaje za čoveka prazno i tom prazninom samo zvuči, i samo kao neslobodno i kao zloslutno. Može li arhitektonsko delo da iznikne iz zloslutnog i neslobodnog?

Ono uvek jednim delom izniče iz zloslutnog i neslobodnog, pa ga kada je oslobađajuće iz tamnog izvodi na osvetljeno i uspravljajanje u misleni i spoznati svet čoveka ili ga u još veći tamu uvlači. Ako čini ovo drugo onda je ono iz antropološkog aspekta defektno, ali iz aspekta konstruktivno-destruktivne dijalektike prirode ono je indiferentno. Kao indiferentno a destruktivno ono uništava svet kome čovek pripada. Pošto je tamno i nepoznato ono je, po čoveka, destruktivno.

Čovek arhitektonskim delom sebe uspravljajanje u svet oslobađajući se njime od tamnog i zloslutnog zemlje. Delo arhitektonskog je njegov kritički sud o svom položaju u svetu koje mu pruža utokite da se uspravi. Uspravljajanje je njegov odgovor na smrt. Njegov život, onaj jezgrovitim označen.